

9. Либерман Е.Г. Экономические методы повышения эффективности общественного производства. – М.: Экономика, 1970. – 175 с.

10. Статистический сайт ООН // <http://unstars.un.org/unsd>.

Получено 26.01.2011

УДК 332.146 : 330.332(477)

В.О.ОНИЩЕНКО, д-р екон. наук,

І.Б.ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА, канд. екон. наук

Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

НАУКОВІ ЗАСАДИ КОМПЛЕКСНОГО СТРАТЕГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ РЕГІОНУ

Узагальнюються проблеми, які гальмують інноваційний розвиток науково-виробничих систем регіону на сучасному етапі. Сформульовано й обґрунтовано наукові положення щодо розуміння комплексного стратегічного підходу до формування інноваційної моделі розвитку науково-виробничих систем регіону. Виділено базові завдання, які доцільно розв'язати при реалізації стратегії розвитку регіональних науково-виробничих систем.

Обобщаются проблемы, препятствующие инновационному развитию научно-производственных систем региона на современном этапе. Сформулированы и обоснованы научные положения относительно понимания комплексного стратегического подхода к формированию инновационной модели развития научно-производственных систем региона. Выделены базовые задания, которые целесообразно решить при реализации стратегии развития региональных научно-производственных систем.

Authors generalized the problems which hinder the development of the regional scientific production systems present stage. The scientific principles about the understanding of the complex strategic approach to the innovative development of the regional research and production systems are formed and justified here. The basic tasks which are appropriate to decide in the realization of the strategic development of the regional research and production systems are allocated.

Ключові слова: стратегія, регіон, інноваційний розвиток, науково-виробнича система.

В умовах посилення зовнішніх глобалізаційних впливів, прискорення технологічного прогресу, створення у розвинутих країнах економіки знань, загострення конкуренції на міжнародних ринках найактуальнішим питанням для України є перехід на інноваційну модель розвитку. Сьогодні в Україні інноваційний шлях розвитку проголошено серед стратегічних пріоритетів держави та регіонів.

Оскільки економічне зростання характеризується багатоваріантністю, пряме запозичення тієї чи іншої моделі без ґрунтовної адаптації до місцевих умов та вдосконалення може викликати негативні наслідки. Крім того, при розробленні та реалізації загальної стратегії науко-

во-технологічного й інноваційного розвитку України необхідно врахувати регіональні особливості.

Вітчизняні науковці почали активно досліджувати питання інтелектуалізації праці, інноваційно-технологічного розвитку України в 90-х роках ХХ ст. Значний вклад у розроблення методологічних засад формування стратегії інноваційного розвитку України внесли В.Геєць, В.Семиноженко, Л.Федулова, А.Гальчинський, В.Онікієнко [1-4] та ін.

Законодавчою базою та орієнтирами для стратегічного планування інноваційного розвитку науково-виробничих систем регіону виступають: Конституція України, Господарський кодекс, Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів», Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р., Концепція державної регіональної політики, Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України, а також базові закони інноваційного законодавства – закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інші нормативно-правові акти, які визначають правові, економічні й організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Але найчастіше в нормативно-правових актах, наукових працях та національних і регіональних стратегіях йдеться про інноваційний розвиток України або регіонів у цілому. Наукові дослідження також присвячуються окремим проблемам інноваційного розвитку регіонів.

Метою даної статті є формулювання й обґрунтування наукових положень щодо розуміння комплексного стратегічного підходу до побудови інноваційної моделі розвитку науково-виробничих систем регіону.

Як показали результати проведеного аналізу, стратегія та програми інноваційного розвитку регіональних науково-виробничих систем мають бути спрямовані на розв'язання певних проблем, які ми об'єднали у дві групи:

– по-перше, загальна несприятливість української економіки (і, зокрема, підприємницького сектора) до впровадження інновацій, що призводить до низького рівня попиту на наукові розробки і відповідно практичного їх застосування, спричиняє загрозу переорієнтації вітчизняної науки на розв'язання проблем інноваційного розвитку зарубіжних країн;

– по-друге, невідповідність сформованої структури науково-технічної сфери сучасним інноваційним запитам, незадовільний стан (навіть певною мірою деградація) та неефективне використання науково-технологічного й науково-виробничого потенціалу.

Зупинимося детальніше на головних проблемах, без розв'язання яких неможливо досягти інноваційного розвитку регіональних науково-виробничих систем:

1) недостатнє фінансування науково-технічної та інноваційної сфер, зокрема хронічний дефіцит державних фінансових ресурсів, які спрямовуються на підтримку науково-технічної й інноваційної діяльності регіонів; нестача коштів у виробничих підприємств для фінансування інноваційної діяльності; низька активність внутрішніх і зовнішніх інвесторів через їх небажання вкладати кошти у високотехнологічне виробництво та інновації, нерозробленість механізмів страхування інноваційних ризиків, залучення венчурного капіталу тощо;

2) нерозвиненість інфраструктури для інноваційного розвитку науково-виробничих систем, що має поєднувати ланки «ідея – наука – технологія – виробництво – ринок»; неефективна система комерціалізації наукових розробок; низькі темпи інноваційного розвитку за рахунок кластерів, хоча сама ідея їх створення вже знайшла своє відображення в роботі регіональних і місцевих органів влади, та ін.;

3) недосконалість загальних або нерозвиненість спеціальних інститутів інноваційного розвитку, зокрема неефективність системи захисту інтелектуальної власності;

4) відстала технологічна структура та розбалансованість виробничої сфери, низький рівень технологічного розвитку виробництва, що не відповідають високо прогресивним параметрам інновацій; низький рівень екологічності виробництва, його висока енергоємність і матеріаломісткість, переважання випуску продукції з низькою часткою доданої вартості;

5) незадовільний стан системи науки через скорочення та застарілість її матеріально-технічних засобів; негативні тенденції щодо наукового потенціалу країни, зокрема втрата науково-технічних кадрів і їх старіння;

6) слабка дифузія технологічних нововведень, тривалий термін доведення їх до комерціалізації, в результаті чого третина інновацій застаріває до моменту впровадження, а значна частина розробок узагалі не отримує практичного застосування;

7) досить низька інноваційна активність підприємств, незначна кількість таких підприємств та частка інноваційної продукції у загальному обсязі виробництва;

8) низький рівень інноваційної культури підприємців, інвесторів і населення, застаріла управлінська ідеологія, яка не відповідає вимогам інноваційного розвитку;

9) недоліки в системі підготовки та перепідготовки кадрів, що спричиняє, зокрема, дефіцит висококваліфікованого персоналу певних спеціальностей.

Характеризуючи проблеми окремих регіонів України, слід зазначити, що відбувається територіальний перерозподіл науково-виробничого потенціалу, його зосередження в кількох найпотужніших регіонах. Так, у семи регіонах (Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Запорізькій, Харківській, Полтавській областях і м.Києві) зосереджено переважну більшість основних засобів країни (64%), виробляється 70% промислової продукції, вкладається половина обсягу інвестицій в основний капітал. Відповідно виробляється 60% валового регіонального продукту та створюється стільки ж валової доданої вартості. Регіональні диспропорції гальмують забезпечення високих темпів економічного зростання на всій території країни. Дуже великою залишається різниця між максимальним і мінімальним значенням економічних показників.

Для більшості регіонів України характерні структурні деформації та руйнація науково-виробничого потенціалу. В промислово розвинених регіонах спостерігається високий, а в деяких галузях навіть близький до критичного рівень зносу основних засобів. При цьому темпи оновлення й розміри інвестицій в основний капітал у цих регіонах недостатні. Промислово розвинені регіони мають яскраво виражену сировинну спрямованість. Це спричиняє руйнування природно-ресурсного потенціалу регіонів та погіршення екологічної ситуації.

Гостра необхідність розв'язання зазначених проблем потребує застосування комплексного стратегічного підходу до формування інноваційної моделі розвитку науково-виробничих систем, що передбачає (рисунок):

1) скоординовані дії та заходи держави на національному й регіональному рівнях як при здійсненні прямого бюджетного фінансування наукових розробок, так і застосуванні непрямих методів державної підтримки інноваційної діяльності. Важливо, щоб на всіх рівнях та в усіх державних структурах інноваційні пріоритети були на першому місці. Ураховуючи, що регіональна влада краще знає потреби місцевого виробника і його можливості, має сформовані конкретні пріоритети інноваційного розвитку виробництва, доцільно дати більше самостійності регіонам, зменшити ступінь централізації міжбюджетних відно-

син;

2) встановлення доцільного співвідношення прямих та непрямих методів стимулювання науково-технологічного й інноваційного розвитку. Причому, на нашу думку, в умовах хронічної, гострої дефіцитності коштів у нашої держави, доцільно приділити увагу застосуванню непрямих механізмів. Найголовніше, щоб вони забезпечували реальні стимули займатися інноваційною діяльністю та здійснювати інноваційне інвестування, а не просто формально були прописані у нормативно-правових актах. Пряме державне фінансування також слід використовувати, бажано на відсотковому рівні розвинутих і нових індустріальних країн, але з урахуванням реальних фінансових можливостей держави та потреби фіскального збалансування. Важливо не допускати невиконання й призупинення дії статей нормативних актів щодо надання передбачених коштів і забезпечувати ефективне освоєння їх у повному обсязі;

3) тісну інтеграцію сфер освіти, науки, виробництва, фінансів. По-перше, заклади вищої та професійно-технічної освіти повинні забезпечувати якісну підготовку висококваліфікованих фахівців потрібних підприємствам регіону спеціальностей, чому, зокрема, має сприяти державне замовлення. Так, аналіз показав, що сьогодні спостерігається дефіцит кваліфікованих конструкторів у певних галузях промисловості, що ускладнює проведення на підприємствах науково-технічних робіт та швидке освоєння нової продукції відповідно до запитів ринку. Враховуючи обмеженість внутрішнього товарного ринку та різке зниження попиту на ньому через економічну кризу, підприємствам необхідні фахівці, які вміють кваліфіковано проводити дослідження зовнішніх ринків, працювати з іноземними партнерами. По-друге, необхідно підвищити рівень здатності наукових установ та ВНЗ трансформувати знання у прикладні дослідження, прискорити процес комерціалізації наукових розробок тощо. По-третє, в умовах гострої дефіцитності у підприємств коштів на проведення науково-дослідних розробок, купівлю нових прогресивних технологій, освоєння інновацій та практично за відсутності інших джерел, крім власних коштів, необхідно удосконалювати кредитний механізм фінансування наукових досліджень, податковий механізм, механізм амортизаційних відрахувань, залучення венчурного капіталу та ін.;

4) стратегічне партнерство між державою (зокрема, місцевою владою) та незалежними економічними суб'єктами (підприємцями, науковцями, громадськими діячами, населенням тощо), які, реалізуючи власні економічні інтереси та стратегічні завдання, об'єктивно сприяють інноваційному розвитку науково-виробничих систем. Для

цього при здійсненні державної й регіональної політики (науково-технічної, інноваційної, промислової та ін.) слід активніше використовувати механізми державно-приватного партнерства, непрямого стимулювання інноваційної діяльності й т.п.;

5) поєднання заходів стимулювання «точкового зростання» в певних сферах досліджень, галузях економіки, регіонах із заходами, що сприяють підняттю загального інноваційного рівня розвитку виробництв у різних галузях і в усіх регіонах. Це обумовлено тим, що в Україні ефект від формування центрів інноваційного розвитку (зокрема, створення технопарків, наукових парків, технополісів та інших об'єктів, стимулювання виключно високотехнологічних галузей і виробництв) досить низький порівняно із зарубіжними країнами та носить локальний характер. Тому недоцільно обмежуватися тільки стимулюванням «технологічних стрибків» у певних сферах. В умовах, коли в країні не створений загальний сприятливий інноваційний клімат (підприємницький, інвестиційний, інфраструктурний, інституційний тощо) відбувається відторгнення економікою результатів наукових досліджень. У підприємств виникають проблеми зі збутом високотехнологічної та інноваційної продукції, зокрема через відсутність стимулів у інших підприємств для її використання, великий технологічний розрив між галузями. Це обертається неефективним використанням коштів (зокрема, бюджетних) на наукові розробки, збитками для підприємств та інвесторів, недосягненням очікуваного синергетичного ефекту від інноваційного розвитку науково-виробничих систем;

6) одночасне запровадження заходів, спрямованих на збільшення пропозиції наукоємної продукції, новітніх технологій та знань з боку суб'єктів національної економіки; на стимулювання зростання попиту і підняття рівня сприйняття підприємствами та громадянами інноваційних продуктів, технологій; формування мотиваційного механізму для впровадження інновацій у виробничу діяльність та побут населення;

7) раціональний синтез матеріальних стимулів проведення НДДКР, здійснення інноваційної діяльності та виховання інноваційної культури підприємців, інвесторів, населення. Дії держави, спрямовані на створення системи матеріальних стимулів для здійснення інноваційної діяльності та інноваційного інвестування, не дадуть повного ефекту, якщо не підняти загальну інноваційну й інвестиційну культуру населення, рівень його виховання у сфері захисту інтелектуальної власності, навколишнього природного середовища, не перебудувати менталітет держслужбовців тощо;

8) забезпечення збалансованої взаємодії та узгодженого розвитку

наукового, технічного, виробничого, інноваційного, інфраструктурного й інших видів потенціалу системи. Тільки за таких умов можна досягти загального інноваційного розвитку науково-виробничих систем;

9) цілеспрямоване сприяння здійсненню всього комплексу інновацій: продуктових (у створенні нових продуктів у сфері матеріального та інтелектуального виробництва, використанні нових матеріалів), організаційних (у розвитку організаційних й інституційних форм функціонування наукової, інформаційної та інших сфер, упровадженні нових методів управління), технологічних (у впровадженні нових технологій та засобів виробництва), інфраструктурних (у розвитку виробничої, фінансової, інформаційної та іншої інфраструктури), маркетингових (в освоєнні нових ринків збуту продукції) та ін. Причому в умовах обмеження фінансових ресурсів саме організаційні інновації можуть сприяти підвищенню ефективності роботи підприємств і функціонування регіональної економічної системи в цілому.

Відтак стратегія розвитку регіональних науково-виробничих систем має базуватися на:

- реалізації цілеспрямованої державної й регіональної економічної політики, спрямованої на інноваційний розвиток, як пріоритетної складової загальної стратегії соціально-економічного розвитку країни та її регіонів;

- забезпеченні єдності структурної, науково-технологічної, промислової, інвестиційної політики;

- створенні сприятливих інституційних умов для інноваційного розвитку в країні, зокрема досконалого правового забезпечення інноваційної діяльності підприємств, дієвої системи захисту інтелектуальної власності;

- удосконаленні виробничої, інноваційної, інформаційної та інших видів інфраструктури;

- здійсненні активної конкурентної політики на зовнішніх ринках для найповнішої реалізації вже існуючих в регіонах конкурентних переваг;

- пріоритетному розвитку людського капіталу;

- поглибленні інтеграційних процесів нашої країни та регіонів у світовий науково-технологічний простір, розширенні міжнародної співпраці на державному, регіональному й фірмовому рівнях.

Таким чином, на даному етапі важливим є прийняття чітко сформульованої стратегії інноваційного розвитку України та її регіонів, побудова адекватної системи державного менеджменту її реалізації з конкретним розподілом обов'язків, розроблення програм науково-тех-

Комплексний стратегічний підхід до інноваційного розвитку науково-виробничих систем регіону

нологічного та інноваційного розвитку в регіонах з урахуванням їх специфіки. В цих програмних документах необхідно створити засади для формування і розвитку в кожному регіоні науково-виробничих систем, що забезпечать випуск конкурентоспроможної, наукоємної продукції. І дуже важливо створити систему державної підтримки таких систем як на національному, так і на місцевому рівнях.

Слід звернути увагу, що стратегія інноваційного розвитку як країни, так і регіонів має передбачати комплекс заходів у податковій, бюджетній, грошово-кредитній, інституційній та зовнішньоекономічній сферах. Тобто потрібно надати інноваційну спрямованість усім напрямкам економічної стратегії, яка розробляється й реалізується в країні.

І головне: для досягнення успіху необхідна нова управлінська ідеологія розвитку суспільства. Важливо, щоб у суспільстві відбулось усвідомлення необхідності участі і підприємців, і науковців, і освітян, і винахідників, і держави у розбудові в Україні національної інноваційної системи шляхом активного сприяння перетворенню результатів інтелектуальної діяльності в конкурентоспроможну продукцію та послуги. Але слід пам'ятати, що прийняття й реалізація стратегічних заходів щодо інноваційного розвитку регіонів України та їх науково-виробничих систем є питанням часу, якого стає все менше для інтелектуальної незалежності нашої держави.

Виконання зазначених завдань сприятиме динамічному збалансованому розвитку регіонів і країни в цілому, підвищенню їх конкурентоспроможності, наближенню рівня життя населення до європейських стандартів, дозволить створити умови для посилення економічної активності в усіх регіонах країни.

1.Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В. Геєць, В. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.

2.Федулова Л. Развитие национальной инновационной системы в Украине / Л. Федулова, Н. Пашута // Экономика Украины. – 2005. – №4. – С.35-47.

3.Інноваційна стратегія українських реформ / [Гальчинський А.С., Геєць В.М., Семиноженко В.П., Кінах А.К.]. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.

4.Онiкiєнко В.В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / Онiкiєнко В.В., Смельяненко Л.М., Терон І.В.; за ред. В.В. Онiкiєнка. – К.: РВПС НАН України, 2006. – 480 с.

Отримано 10.02.2011